

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Περὶ τῶν κατὰ Ἀριστοτέλην δέκα κατηγοριῶν.

ΟΔ΄.

Τὸ ἄλλο δὲ τὰ γένη γενικώτατον ἴδαμεν (Ο΄)· ὅτι εἶναι τὸ εἶναι· καὶ εἰς τὸ προσλαμβάνον τὸ ἀνυπόπαρκτον γίνεται οὐσία, τὴν οὐσίαν ἐξελκύσαμεν ὡς γενικώτατον γένος εἰς τὸ προαποδοῦν διάγραμμα. Ἐάν δὲ ἔχη τὸ εἶναι εἰς ἄλλο τι, γίνεται τὸ συμβέβηκός εἰς τὴν οὐσίαν, τὴν ὁποῖαν τροπολογεῖ καὶ διαθέτει παντοίως χωρὶς προσῆς νὰ τῆς μεταβάλλῃ τὸ εἶναι. Διὰ τοῦτο πῶν συμβέβηκός ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ καὶ τρόπος τῆς οὐσίας εἰς τὸ εἶναι.

ΟΕ΄. Τὸ συμβέβηκός λοιπὸν ἢ μετρεῖ τῆς οὐσίας τὸ μέγεθος, καὶ ὀνομάζεται ποσότης· ἢ τὴν ἰσχυροῦς ποιῶν τινα, καὶ λέγεται ποιότης· ἢ ἐρμηνεύει τὴν πρὸς ἑτέραν τινὰ ἀναφορὰν τῆς, καὶ εἶναι ἡ σχέσις ἢ τὸ πρὸς τι· ἢ τὸν τόπον, ὅπου εὐρέσκεται, καὶ εἶναι τὸ Ποῦ· ἢ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ὑπάρχει, καὶ εἶναι τὸ Ποτέ, ἢ, ὅτι ποῦτι, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ Ποεῖν· ἢ ὅτι κινεῖται ὑπὸ ἄλλου, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ Πάσχειν· ἢ τὴν τῶν μερῶν αὐτῆς θείσιν, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ Κεῖσθαι· ἢ, ὅτι περιβάλλεται οὐσίαν ἄλλην, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ Ἰσχεῖν.

ΟϚ΄. Ταῦτα δὲ τὰ δέκα γένη λέγονται καὶ κατηγορίαι, ἐπειδὴ περιέχονται κατὰ βάθος καὶ εἰς τὰ ὑπάλ-

ληλα εἶδη καὶ εἰς τὰς ἀτομικὰς ἐννοίας, καὶ κατηγοροῦνται κατ' αὐτῶν, ἢ μὲν οὐσία ὡς ἀναγκαῖος χαρακτήρ καὶ ἀναπόσπαστος (ΞϚ.). τὰ δὲ περὶ τὸ συμβεβηκὸς ὡς κρῖνοι ἐνδεχόμενοι καὶ ἰδιότητες· εἰς τὸν Σωκράτην κατηγορεῖται ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ζῶον, καὶ τὸ σῶμα, καὶ ἡ οὐσία, καὶ τὸ φιλόσοφον εἶναι καὶ ἐνάρετον, καὶ ποιῶν τινα· καὶ τὸ ἔχουσιν τινα ἔχειν, καὶ πρῶτον εἶναι, δέπηχυν, φέρει εἰπεῖν, εἶναι κτλ.

ΟΖ'. Οὐσία λοιπὸν εἶναι πᾶν τὸ κατ' ἑαυτὸ ὑφ' ἑωῦς, καὶ μηδενὸς ἄλλου χρεῖαν ἔχον εἰς ὑπαρξιν· οὐσία εἶμαι ἐγὼ, ἐπειδὴ ὑπάρχω κατ' ἑμαυτὸν· οὐσία πᾶς ἄνθρωπος, ἐπειδὴ, καθὼς ἄνθρωπος, εἶναι πρᾶγμα ἀυθύπαρκτον· οὐσία πᾶν ζῶον, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον· πᾶν σῶμα· πᾶν ὃν ἀυθύπαρκτον. Πᾶσα λοιπὸν οὐσία δὲν εἶναι εἰς ἄλλο, καθὼς τὰ συμβεβηκότα, καὶ εἰ μὲν εἶναι ἀτομικὴ ἢ προσωπικὴ, σημαίνει ἐν τε, ἢ γούν, ἐμὲ, τὸν Πλάτωνα· εἰ δὲ εἶναι ἐξδικὴ ἢ γενικὴ, κατηγορεῖται κατὰ τῶν ἀτομικῶν καὶ προσωπικῶν. Τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δὲν ἐπιδέχεται· διότι, ἐπίσης πᾶσα οὐσία εἶναι ὃν ἀυθύπαρκτον.

ΟΗ'. Ποσότης εἶναι συμβεβηκὸς, κατὰ τὸ ἁποῖον διαιρεῖται τὸ πεποσωμένον εἰς ἐνυπάρχοντα μέρη· ἢ, κατὰ τὸ ἁποῖον ἐπιδέχεται αὐξήσιν ἢ μείωσιν. Εἶναι δὲ ἢ συνεχῆς, οἷον γραμμὴ, ἐπιφάνεια, σῶμα, κίνησις, χρόνος· ἢ διακεκριμένη, οἷον κόκκοι ἄμμου, φακαὶ κτ. καὶ λόγος ὁ προφερόμενος. Ἀπὸ δὲ τὰς συνεχεῖς, γραμμὴ μὲν καὶ ἐπιφάνεια καὶ σῶμα εἶναι συνεχῆ κατὰ διαμονήν· χρόνος δὲ καὶ κίνησις, συνεχῆ κατὰ διαδοχὴν· ὡσαύτως ἀπὸ τὰς διακεκριμένας ποσότητος, ἀριθμὸς μὲν εἶναι διακεκριμένος

κατὰ διαμοιήν· λόγος δὲ, κατὰ διαδοχὴν. Κατὰ δὲ τὴν ποσότητα λέγονται τὰ πράγματα ἴσα ἢ ἀνίστα.

ΟΘ'. Ποσότης δὲ εἶναι σὺνσέδηκός, κατὰ τὸ ὁποῖον ἢ οὐσία λέγεται τεταύτη ἢ ταιαύτη· οἷον λευκὸς λίθος, ἐπιστήμων ἀνὴρ, γλυκὺ τὸ γάλα καὶ λευκόν. Ποσότητες δὲ ἢ οὐσία, ἢ ἐξωθεν, καθὼς ἀνὴρ ἐπιστήμων, ἰατρός, λευκὸς τριχός· ἢ οἴκωθεν καὶ ἐμφύτως, καθὼς σκληρὸν, μαλακόν, γλυκὺ, πικρὸν κτλ. εἰς τὰ ὅποια πρέπει νὰ προσεθῶσι καὶ τὰ ἐκ τοῦ φυσικοῦ εἶδους, τὰ ὅποια εἶναι τὸ σχῆμα καὶ ἡ μορφή, καθὼς τρογγύλον, πυραμιδωδέες, κούριδες, δυσειδέες κτλ. Κατ' αὐτὴν δὲ τὰ πράγματα λέγονται ὁμοία ἢ ἀνόμοια.

Π'. Πρὸς τι λέγεται, ὅταν ἕνωσιν τινα εἶναι συνδεμένην μετ' ἄλλου ἕνωσιν· καθὼς Πατήρ, Θεοπότης, μέγα, τῶν ὁποίων αἱ ἕνωσις εἶναι συνδεμένης μετ' αὐτὴν ἕνωσιν, οἷον πατήρ καὶ υἱὸς διὰ τὴν φυσικὴν γέννησιν. Ἀπὸ δὲ τὰ πρὸς τι τὰ μὲν εἶναι κατὰ φαντασίαν οἷον γένος καὶ εἶδος· τὰ δὲ πραγματικά, οἷον πατήρ, υἱός. Εἶναι δὲ πόλιν ἢ σχέσις ἢ κατὰ τὸ αἶτιον καὶ αἰτιατόν, οἷον διδάσκαλος καὶ μαθητής, τύπων καὶ τυπιόμενος· ἢ κατὰ τόπου, οἷον ἄνω, κάτω· ἢ κατὰ χρόνου, οἷον πρεσβύτερον καὶ νεώτερον. Ἀπαιτεῖται δὲ εἰς τὰ πρὸς τι τὸ νὰ εἶναι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἢ εἰς τὴν φύσιν ἢ εἰς τὴν γνώσιν· οἷον ἡ σχέσηος ἄλλως εἶναι νοητή, πλην εἰάν εἶναι κατὰ τὰ αὐτὰ σχετικά παρὼντα εἰς τὸν νοῦν· καὶ νὰ ἀντιστρέψωσι πρὸς ἀλληλα, οἷον ὁ πατήρ εἶναι υἱοῦ πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς εἶναι πατρὸς υἱός.

ΠΑ'. Ποιεῖν εἶναι συμβεβηκός, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ αἷτιον ἀναδικνύεται ἐνεργόν καὶ πραγματικόν. Ποιεῖν δὲ λέγεται τὸ μὲν εἰς ἑαυτὸ· καθὼς θεωρεῖν, διανοεῖσθαι, φανταζεσθαι· τὸ δὲ, εἰς ἄλλο· οἷον διδάσκειν· διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰς ἐνεργείας, αἱ μὲν ὀνομάζονται ἐμμενοί, αἱ δὲ μεταβατικά.

ΠΒ'. Πάσχειν δὲ λέγεται τὸ ὑπότινος κινεῖσθαι καὶ μεταβάλλεσθαι. Πάσχει δέ τι, ἢ αὐξανόμενον καὶ μειούμενον κατὰ ποσότητα, ἢ μεταβαλλόμενον κατὰ ποιότητα· ἐπειδὴ δὲ αἱ μεταβολαὶ εἶναι ἢ τῶν χειρόνων ἢ τῶν κρείττωνων· διὰ τοῦτο ὁ πάσχων ἢ εἶναι ἐλεεινός, ὡς ὁ δαιρόμενος, ἢ τὰ ἡθῆ φθειρόμενος· ἢ μακαριστός, ὡς ὁ παιδευόμενος, καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ χρηστὰ διδασκόμενος.

ΠΓ'. Ποῦ δὲ λέγεται τὸ εἰς τόπον τινα εἶναι, οἷον εἰς Ἀθήνας, κατὰ τὴν ἀγορὰν, ἔξω τῆς πόλεως.

ΠΔ'. Ποτέ δὲ λέγεται τὸ εἰς χρόνον εἶναι, τοῦ ἀποίου μέρη εἶναι τὸ πρότερον καὶ τὸ νῦν καὶ τὸ εἰσέπειτα· ἐκ τούτων δὲ τὸ μὲν πρότερον καὶ ἔπειτα ἐμπυρεῖς νὰ ἐκτείνης μὲ τὴν φαντασίαν σου, ὅσον ἂν θέλῃς, ὄχι δὲ καὶ τὸ νῦν, διότι τοῦτο εἶναι ἀκυρὸς καὶ ἀνέκτατον.

ΠΕ'. Τὸ δὲ κεῖσθαι σημαίνει τὴν τῶν ἐπισημοτέρων μερῶν τοῦ πράγματος πρὸς τὸν τόπον σχέσιν· οἷον ἔσαι καὶ ὀρθός, κάθηται, ὑπαιάζει.

ΠΣ'. Ἔχειν λέγεται συμβεβηκός οὐσίας φυσικῆς, κατὰ τὸ ὁποῖον περιτίθεται ἄλλην οὐσίαν τεχνικὴν, οἷον ἔχει χιτῶνα, δακτυλίδιον κτλ. ἀπαιτεῖται δὲ εἰς τὸ ἔχειν τὸ νὰ μὴ λυπῆ τὰν ἔχοντα· διὰ τοῦτο δὲν λέγομεν ἔχει ἀλύσεις, ἀλλ' οἰκειότερον πρέπει νὰ λέγωμεν φέρει, καὶ το νὰ βασάζεται ἀπὸ τῶν ἔχοντα· διὰ τοῦτο μηδὲ τὸ

40 ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΑΤ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΝ

Θρονίου ἔχει τις, ἐπάνω τοῦ ὀπίου καθήται· καὶ νὰ μὴ εἶναι φυσικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει, καθὼς τρίχες κεφαλῆς, πόγωνα κτλ. διότι ταῦτα εἶναι μέρη τῆς οὐσίας, καὶ ὄχι ἄλλη οὐσία ἐξωτερικὴ.

Σημειώσεις. Ἐμπόρως δὲ νὰ εὕρηται ὅλας τὰς κατηγορίας ταύτας εἰς τὴν ἑξῆς ἐπεξεδήγημα. Σωκράτης ὁ υἱὸς τοῦ Σωφρο- νίσκου, μέγας τὸ ἀνάστημα, φιλόσοφος ἠθικώτατος, ἐδίδαξα πρὸ τῆν ἀρετὴν εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὴν 48' Ὀλυμ. καὶ καθήμενος εἰς τὰς ἀγορὰς ἐσωφρονίζε καὶ νεώτους καὶ γέροντας, ἔχων τρισώνυμον κούρελός· ἀλλ' ἄμως ὑβρισθὴ πολλάκις καὶ ἑλακτισθὴ, καὶ τελευταῖον καταδικάσθῃ εἰς θάνατον ὑπὸ κα- κούργων ἀνδραργίων.

ΠΖ'. Αὗται μὲν εἶναι αἱ κατ' Ἀριστοτέλην δέκα κα- τηγορίαι μὲ ὅσην εἶναι δυνατόν συντομίαν ἐκτεθειμέναι· τὰς παρέργονται δὲ οἱ κατ' ἡμᾶς φιλοσοφούντες, νομίζου- τέ· τὰς μέρους μὲν γραμματικωτέρως θεωρίας· μέρος δὲ, μάλιστα φυσικωτέρας· καὶ ὅτι μὲν, ὡς τὰς ἐπραγματεύθη ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ὡς τὰς ἠῤῥήσαν οἱ ὑπομνηματισαί του, ἴσχυον ἀτάπημα τῶν δύο ταύτων θεωριῶν, καὶ τὸ ὅλου σχολαστικῆ ἐρεσχολία, γίνεται φανερόν εἰς τὸν, ὅς τις καὶν ἑτέρον προσεῖχῃ εἰς ὁποιοῦνδήποτε κατ' Ἀριστοτέλην ἐκτε- θεμένων Λογικῆς σύνταγμα· ὅτι δὲ εἶναι παντόπασι πα- ριτή ἢ τοῦτεν διασκεψίς εἰς τῆς Λογικῆς τὰ μαθήματα, ταῦτο μᾶς φαίνεται οὐχὶ τόσον εὐλόγησι οὐδ' ἀληθῶς λε- γόμενον· διότι ἐπειδὴ πάσης ἐνοσίας, καὶ ἰδίας ἀπάσης ζητούμεν χαρακτήρας καὶ προσδιορισμοίς· οὗτοι δὲ εἶναι ἢ οὐσιαστικὰ πρόσημα, ἢ ἐπυσιαστικὰ κατηγορήματα, εἰς ἕν ἑκάστην δέκα ἐρημέων γενικωτέρων ἰδίας συστημάτων

ἀναφερόμενα· φανερόν εἶναι ὅτι χρησιμεύει πολὺ πρὸς τὸν ἀκροῦμενον τὰ τῆς Λογικῆς ἢ τούτων εἰδήσεις. Αἱ δὲ κατηγορίαι αὗται εἶναι λογικαί, καὶ διάφοροι παρὰ τὰς κατηγορίας τῆς Μεταφυσικῆς, καθὼς θέλομεν ἰδεῖν ἐκεῖ ἀκριῶς τὴν διαφορὰν τῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ γ'.

Θεωρία τῶν Ἰδεῶν κατὰ Ποσότητα καὶ Ποιότητα καὶ Σχέσιν καὶ Τρόπον.

ΠΙ΄.

Αλλὰ καὶ ἄλλως οἱ καθ' ἡμᾶς περιεργαζόμενοι τὰς ἰδέας εὐρίσκουσι Τίνες μὲν αὐτῶν εἶναι ἑναργεῖς, Τίνες δὲ ἀμυδραί· καὶ Τίνες μὲν γενικώτεραι, Τίνες δὲ μερικώτεραι, καὶ ὅσα ἄλλα ἐπιθεωροῦνται εἰς αὐτάς. Διότι αἱ ἰδέαι δύναται νὰ θεωρηθῶσιν πρῶτον αὐταὶ καθ' ἑαυτάς, καὶ τοῦτο ἢ κατὰ ποσότητα ἢ κατὰ ποιότητα· δεύτερον ἑτεροταλιῶς, καὶ τοῦτό ἢ πρὸς ἀλλήλας παρεξεταζόμεναι, ἢ γοῦν κατὰ σχέσιν· ἢ πρὸς τὰ ἐννοοῦντα ὑποκείμενα, ἢ γοῦν κατὰ τρόπον· ἐνταῦθεν προῆλθε κατὰ τοῦς νεωτάτους χρόνους ἡ τετραπλῆ Θεωρία τῶν ἰδεῶν κατὰ Ποσότητα, Ποιότητα, σχέσιν, τρόπον, ἀφ' οὗ ἔγενεν ἀρχηγὸς ταύτης ὁ Κάντιος (α). Θέλομεν ἐξετάσειν καὶ ἡμεῖς κατὰ

(α) Καντίου Λογικῆς Εἰσαγωγή VI. VII, VIII. IX. ἔκδοσις τοῦ Κεινιγσβέργ, 1800.

ταύτην τὴν θεωρίαν τῶν ιδέων, ἐπειδὴ ἡ διάκρισις τῶν αὐτῆ θέλει μᾶς χρησιμεύσειν εἰς πολλὰ μέρη τῆς φιλοσοφίας.

ΠΘ'. Πᾶσα ἰδέα εἶναι ποσόν, τοῦ ὁποίου μέρη εἶναι αἰ ἐννοιαί, ἐκ τῶν ὁποίων συνίσταται· εἶναι δὲ ἢ κατ' ἐπίτασιν, ἢ γου ποσόν βάθους, εἴαν αἰ ἐννοιαί περιέχονται ἐντὸς αὐτῆς (ΜΙΙ'). ἢ κατ' ἔκτασιν, ἢ γου ποσόν πλάτους, εἴαν εὐρέσκονται ὑπ' αὐτῆν. Ὁμοιοῦντες λοιπὸν τὰς ιδέας κατὰ ποσότητα, ἀνερευνῶμεν τὸ πλάτος αὐτῶν καὶ τὸ βάθος, τὸ ὁποῖον ἐκάμαμεν (ΜΙΥ.—ΜΙΑ').

ΥΓ'. Ἐπειδὴ δὲ ἰδέα εἶναι ἡ συνάπτουσα τὰ πολλὰ εἰς ἓν (ΜΙΙ'). εἰς τὸν νοῦν μας· ἐκ τούτου εἶναι φανερόν, ὅτι τὴν ἐξέτητα μετὰ τοῦ πολλαπλοῦ τῆς ιδέας ἐμποροῦμεν νὰ παραστήσωμεν διαφύρως εἰς ἡμᾶς αὐτοῦς. Ποιότης λοιπὸν ιδέας εἶναι ἡ ἐντελεστερά ἢ ἀτελεστερά αὐτῶν εἰς τὸν νοῦν μας παραστασις· ὅσον δὲ καθαριωτέρα καὶ εὐκρινεστερά εἶναι ἡ ἰδέα, τόσον εἶναι λογικῶς τελειωτέρα. Ἐνέργεια λοιπὸν καὶ εὐκρίνεια τῶν ιδεῶν εἶναι ὡς ὅτι τελειότητος αὐτῶν βαθμοί· ἡ δὲ ἀμυδρία καὶ ἀσάφειά των εἶναι αἰ ἀτέλειαί των· εἶδη λοιπὸν τῶν ιδεῶν κατὰ ποιότητα θεωρουμένην εἶναι ἐναργῆς καὶ ἀμυδρά, καὶ εὐκρινῆς καὶ ἀσαφῆς (ΛΗ', ΛΘ').

ΥΙΑ'. Ἐναργῆς εἶναι ἡ ἰδέα, ὅταν τὸ δι' αὐτῆς νοητὸν διακρίνωμεν ἀπὸ πᾶν ἄλλο δι' ἄλλης ιδέας παρισανόμενον· οὕτω, γὰρ εἶπεν, ἐναργῶς ἐνοεῶ τὸν ἄνθρωπον διακρίνων αὐτὸν ἀπὸ πᾶν ἄλλο ζῴου· καὶ ὅταν μὲν τὸ διακρίνωμεν ἀπὸ ὅλα, ἡ ἰδέα εἶναι ἐναργεστάτη, καθὼς ἐπὶ τοῦ ληγθέντος παραδείγματος· ἀλλ' εἴαν τοῦτο δὲν δυναίμεθα, ἡ ἰδέα εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐναργῆς, ὅσον πλείωτερα ἢ ὀλιγώτερα εἶναι τὰ νοητά, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰς ιδέας τὴν δια-

κρίνομεν· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἐντελεῶς ἐναργῆς ἢ τοῦ χρυσοῦ ἰδέα δὲν εἶναι, εἴαν τὸν διακρίνωμεν ἀπὸ τὸν ἄργυρου καὶ τὸν σιδήρου, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀπὸ τὸ λεγόμενον Τομδάκιον· ἔχει λοιπὸν βαθμοὺς διαφόρους ἢ ἐνάργεια. Ἄμυδρά δὲ εἶναι, ὅταν τὴν διάκρισιν ταύτην δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν· καὶ ἀμυδρὰ μὲν ἐντελεῶς δὲν δύναται νὰ εἶναι καμμία ἰδέα· σχετικῶς δὲ, ἢ ὀλιγώτερον ἐναργῆς εἶναι κατὰ τοῦτο καὶ ἀμυδρά.

ΤΙΒ'. Εὐκρινῆς δὲ εἶναι ἡ ἰδέα, ὅταν ἐννοῶμεν ἐναργῶς τοὺς χαρακτήρας, ἐκ τῶν ὁποίων συμπληρῶνται· τουναντίον δὲ, εἶναι ἀσαφῆς, καὶ συγκεχυμένη· εὐκρινῆς, φέρ' εἰπεῖν, εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἰδέα, ὅταν ὄχι μόνον διακρίνωμεν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄντα· ἀλλ' ἐνταυτῇ ἐννοῶμεν ἐναργῶς καὶ τί μὲν εἶναι ζῶον, τί δὲ λογικόν, ἐκ τῶν ὁποίων συναπαρτίζεται ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρώπου.

ΤΙΓ'. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα ἰδέα περιέχει τοὺς χαρακτήρας ἢ ἐντὸς ἑαυτῆς ἢ ὑφ' ἑαυτῆν (ΠΘ'), ἢ κατ' ἐπίτασιν ἢ κατ' ἔκτασιν· καὶ ἡ εὐκρίνεια λοιπὸν εἶναι διττή, ἢ μὲν κατ' ἐπίτασιν, ἢ δὲ, κατ' ἔκτασιν· κοί τ' μὲν πρώτη ἐμφυλοχωρεῖ, ὅταν ἐννοῶμεν τὸν ἀνθρώπου ζῶον καὶ λογικόν· ἢ δὲ, ὅταν τοῦ αὐτοῦ, ἀνδρα ἢ γυναῖκα· καὶ ἐπειδὴ δύναται νὰ εἶναι καὶ ἰδέαι ἔκτεταμέναι μὲν, ἀνεπίτατοι δὲ, ἢ ἐπιτεταμέναι μὲν, ἀνέκτατοι δὲ· ἐκεῖνο μὲν, ὡς αἱ γενικώταται καὶ ἀπλούσταται, οἷον οὐσία· τοῦτο δὲ, ὡς αἱ ἀτομικαί, οἷον ἐγὼ, σὺ κτλ. φανερὰν εἶναι, ὅτι ἐκεῖναι μὲν ἐπιδέχονται τὴν κατ' ἔκτασιν εὐκρίνειαν, ὄχι δὲ καὶ τὴν κατ' ἐπίτασιν· αὗται δὲ, τὴν κατ' ἐπίτασιν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν κατ' ἔκτασιν.

ΥΙΔ'. Ἡ δὲ σχέσις τῶν ιδεῶν περιέχει τοὺς προσδιορισμοὺς, οἵτινες δὲν εὐρίσκονται εἰς αὐτὰς ἀπολύτως, ἀλλ' ἐνῶ παραβάλλεται μία μὲ τὴν ἄλλην· ἐπειδὴ δὲ ἐμποροῦν νὰ παραβληθῶσιν ἢ κατ' ἕκτασιν ἢ κατ' ἐπίτασιν· διὰ τοῦτο πᾶσα σχέσις τῶν ιδεῶν ἐκπηγάζει ἢ ἀπὸ τὸ πλάτος ἢ ἀπὸ τὸ βάθος τῶν.

ΥΙΕ'. Ἡ ἐκὸν βάρους προέρχεται πρῶτον ἢ σχέσις τῆς ταυτότητος καὶ ἑτερότητος τῶν ιδεῶν· καὶ ταυτότης μὲν ιδεῶν εἶναι ἢ ἰσότης, ἑτερότης δὲ, ἢ ἀνισότης τῶν χαρακτήρων τῶν· αἱ αὐταὶ λοιπὸν ὀνομάζονται αἱ ιδέαι, εἴν συναπαρτίζονται ἐκ τῶν αὐτῶν χαρακτήρων· ἕτεραι, εἴν ἐξ ἑτέρων· ἀλλ' ἐπειδὴ ιδέαι ἀπολύτης αἱ αὐταὶ ἀντιστοιχοῦσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ νοητὸν ἀντικείμενον· διὰ τοῦτο ἐμποροῦν νὰ ἐκληρωθῶσιν αἰς δύο, ἢ εἴν τὸς θειωῶσι δύο ἄνθρωποι, ἢ εἰς κατὰ διαφόρους χρόνους, ἢ εἴν εἶναι μία ιδέα κοινὸς χαρακτήρ πολλῶν ἄλλων ιδεῶν· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἔχομεν τὴν αὐτὴν ιδέαν τοῦ ἀνθρώπου κ' ἐγὼ καὶ σὺ, ὅταν καὶ οἱ δύο τὸν ἐννοῶμεν ζῶον καὶ λογικόν· ἢ εἴν τὴν αὐτὴν ιδέαν τοῦ ἀνθρώπου σήμερον, τὴν ὁποῖαν εἶχα καὶ πέρυσιν· ἢ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἔπουν εὐρίσκω κοινὸν χαρακτήρα τὴν αὐτὴν ιδέαν τοῦ ζῴου.

ΥΙΣ'. Προέρχεται δευτέρου ἢ σχέσις τῆς συμφωνίας καὶ διαφωνίας· καὶ ιδέαι μὲν συμφωνοὶ ὀνομάζονται, ὅσαι δύνανται νὰ συναγῶσιν εἰς παρότασιν ἀντικείμενον· αἱ δὲ μὴ δύναμεναι, λέγονται διάφωνοι καὶ ἀντίθετοι· χρεια δὲ νὰ μὴ συγχεθῶμεν οὔτε τὴν ταυτότητα μὲ τὴν συμφωνίαν, οὔτε τὴν ἑτερότητα μὲ τὴν διαφωνίαν· οἷοτι ἢ μὲν ταυτότης τῶν ιδεῶν εἶναι καὶ

συμφωνία· πᾶσα δὲ συμφωνία δὲν εἶναι καὶ ταυτότης· οὕτω, φέρειν, παιδεία, κάλλος, πλοῦτος εἶναι μὲν συμφωνοί, καθὼ δύνανται νὰ συναρθῶσιν εἰς τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, εἶναι δὲ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἕτεροι· ὡσαύτως αἱ διαφωνοῦσαι ιδέαι εἶναι αἱ αὐταὶ καὶ ἕτεροι· ἀλλὰ πᾶσα ἑτερότης τῶν ιδεῶν δὲν φέρει διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν διαφωνίαν· ἐκεῖναι δὲ μόνον εἶναι ἀληθῶς ἐναντίαι καὶ διάφοροι, ἕκ τῶν ὁποίων ἢ μία ἀντιμάχεται προφανῶς καὶ ἐπ' εὐθείας τὴν ἄλλην· οἷον ἀρετὴ καὶ κακία, καλλονὴ καὶ αἰσχροτής, πλοῦτος καὶ πτωχεία.

ΥΙΖ'. Προέρχεται τρίτον ἡ σχέσις τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ τῶν ιδεῶν· καὶ ἐσωτερικὸν μὲν τῆς ιδέας εἶναι οἱ οὐσιώδεις χαρακτήρες τῆς· ἐξωτερικὸν δὲ, τὰ συμβεβηκότα, ἢ οἱ τρόποι (ΞΣ').

ΥΙΗ'. Ἐκ τοῦ πλάτους προέρχεται ἡ σχέσις ἢ τῆς ὑπαλληλίας ἢ τῆς συναλληλίας τῶν ιδεῶν· καὶ ὑπάλληλοι μὲν ιδέαι εἶναι, ὅταν ἢ μὲν θεωρῆται ὡς γένος, ἢ δὲ ὡς εἶδος· οἷον, ζῶον καὶ ἄνθρωπος (Ο')· συναλληλοὶ δὲ, ὅταν θεωροῦνται ὡς εἶδη διάφορα εἰς τὸ αὐτὸ γένος καθυπαγομένα· οἷον, ζῶον καὶ φυτὸν, δύο εἶδη τοῦ ὀργανικοῦ σώματος· ἢ πνεῦμα καὶ σῶμα, δύο εἶδη εἰς τὸ αὐτὸ γένος τῆς οὐσίας ὑποτασσόμενα.

ΥΙΘ'. Τρόπος δὲ τῶν ιδεῶν εἶναι ἢ αὐτῶν πρὸς τὸν νοῦν σχέσις. Κατὰ δὲ ταύτην τὸ νοητὸν παριστάνεται εἰς τὸν νοῦν ἢ ὡς δυνάμενον νὰ νοηθῆ, ἢ ὡς νοούμενον· δύναται δὲ νὰ νοηθῆ, εἰὰν δὲν ἀντιφάσκωσιν οἱ χαρακτήρες του, ὅποτε λέγεται καὶ ἀληθὲς κατὰ λογικὴν σημασίαν, τοῦ ὁποίου τὸ ἐναντίον εἶναι ψευδὲς (ΞΚ')· νοεῖται δὲ, εἰὰν ἐνεργεῖα παριστάνεται εἰς τὸν νοῦν· ἐκεῖ μὲν

46 ΙΔΕΩΝ ΠΟΣΟΤ. ΠΟΙΟΤ. ΣΧΕΣΙΣ, ΤΡΟΠΟΣ.

ὀνομάζεται ἡ ἰδέα δυνατή· ἐδῶ δὲ, ὑπαρκτή· οὕτω, γὰρ εἶπεν, δύναται μὲν νὰ γείνη τοῦ ἀνθρώπου ἡ κατανόησις, ἐπειδὴ ζῶν καὶ λογικὸν αἱ χαρακτηῆρες του δεῦν αἰτιγάζσκουν· ὑπάρχει δὲ ἡ κατανόησίς του, ὅταν ἐνεργεία τὸν ἐννοῶ κατὰ τὸ παρὸν.

Γ'. Ἡ δὲ ὑπαρκτὴ ἰδέα ἔμπορεῖ πάλιν νὰ θεωρηθῇ ἢ ὡς ἐνδεχομένη, ἢ ὡς ἀναγκαία· κ' ἐκεῖνο μὲν εἶναι, ὅταν ἐννοήται χωρὶς τινὰ ἀναγκαίου λόγου· τούτο δὲ, ὅταν μᾶς ἀναγκάζῃ τι νὰ τὴν ἐννοήσωμεν οὕτω καὶ ὄχι ἄλλως. Ἡ ἰδέα γὰρ εἶπεν, Χριστιανῶν κατοικούντων εἰς τὰς Ἰουδίας, ἐπειδὴ δεῦν περιέχει καμμίαν ἀντίφασιν εἶναι ἐνδεχομένη· ἀλλ' ἡ ἰδέα Χριστιανῶν κατοίκων τῆς Ἀμερικῆς εἶναι ἀναγκαία, ἐπειδὴ ἐξεύρομεν βεβαίως, ὅτι ἐδιδάχθη ἐκεῖ ἀπὸ τοῦς Ἑυρωπαϊοῦς τὸ Ἐυαγγέλιον. Αἱ ἰδέαι λοιπὸν τροπικῶς θεωρούμεναι εἶναι ἢ δυναταὶ ἢ ἀδυνατοι· αἱ δὲ δυναταὶ, ἢ ὑπαρκταὶ ἢ ἀνυπαρκτοι· αἱ δὲ ὑπαρκταὶ, ἢ ἐνδεχομένη ἢ ἀναγκαία.

ΡΑ'. Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ τῶν ἰδεῶν θεωρία κατὰ ποσότητα καὶ ποιότητα καὶ σχέσιν καὶ τρόπον, ἀφ' οὗ οὕτω τὰς ἐθεώρησεν ὁ Πάντιος (III'). Ἐπειδὴ δὲ ἡ τῶν ἰδεῶν εὐκρίνεια κατὰ μὲν ἐπίτασιν ἐκτελεῖται δι' Ὁρισμοῦ· κατὰ δὲ ἔκτυσιν διὰ διαιρέσεως· διὰ τοῦτο λέγομεν εἰς τὸ ἐφεξῆς Περύλαιον περὶ τῶν δύο τούτων ἀναγκαιοτάτων σαφηνετικῶν μέσων τῶν ἰδεῶν μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Περὶ Ὁρισμοῦ καὶ Διαιρέσεως.

ΓΒ΄.

Πᾶσαν ἰδέαν βάθος μὲν ἔχουσαν ἐμποροῦμεν ὑ' ἀναλύσωμεν εἰς τὰς ἀπλουτέρας ἐννοίας τὰς ὁποίας περιέχει. Πλατῶν δὲ οὕτως (ΜΖ΄ — ΝΑ΄), καὶ τὴν ἐφαρμόσωμεν εἰς τὰς ὑπ' αὐτὴν ὑποτασσομένας· οἷον τὸ ζῶον ἀναλύομεν εἰς τὸ σῶμα ὀργανικόν, αἰσθητικόν, μεταβιατικόν· τὸ ἐφαρμόζομεν δὲ εἰς τὸν ἵππον καὶ βοῦν καὶ κύνα κτ. καὶ τὸ μὲν πρῶτον λέγεται ἀνάλυσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀφαιροῦντες (ΜΔ΄.) ἐξετάζομεν ἰδίως τὰς ἀπλουτέρας ἐννοίας· τὸ δεύτερον δὲ σύνθεσις, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰς ἀφηρημένας καὶ ἀπλουτέρας ἀποδίδομεν εἰς τὰς ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰς ἀφαιρέσαμεν. Καὶ ἐκ μὲν τῆς ἀναλύσεως προῆλθεν ὁ Ὁρισμός· ἐκ δὲ τῆς συνθέσεως ἡ Διαίρεσις, περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται καὶ εἰπώμεν.

ΓΓ΄. Ὁρισμὸς λοιπὸν εἶναι ἀνάλυσις τῆς ἰδέας ἀντικειμένου τινός, διὰ καὶ διακρίνεται καὶ πανταχόθεν καὶ περιορίζεται, καὶ εὐκρινῶς καὶ διασέλλεται ἀπὸ τᾶλλα· ὀνομάζεται δὲ τότε τὸ ἀντικείμενον τοῦτο Ὁρισόν. Διαιρεῖται δὲ ὁ ὀρισμὸς εἰς ὀνοματώδη καὶ πραγματικόν· ὁ δὲ πραγματικὸς εἰς τὸν χαρακτηριστικόν καὶ γενετικόν.

ΓΔ΄. Ὀνοματώδης ὀρισμὸς εἶναι, ὅς τις ἐξηγεῖ τὴν

δύναμιν ἐνόματός τινος, ἥτοι νέου πλασθέντος εἰς νεωσὶ γνωσθέντος πράγματος φανέρωσιν, ἢ εἰς προσδιορισμὸν τῆς σημασίας του, εἴαν τύχη τὸ εἶναι πολυσηματὸς· οἷον, βαθμὸν ὀνομάζει τὸ γινώμενον ὑπὸ πιστότητας ἐφ' ἑαυτὴν πολλαπλασιασθείσης. Νεὺν λέγει τὴν κρείσσοον τῆς ψυχῆς δύναμιν. Προσοχῆς δὲ μεγάλην χρεῖον πρέπει νὰ ἔχωμεν μὴ εἰς νέα πράγματα εἰσαγάγωμεν ὀνόματα ἀσήμφωνα, ἢ μηδεμίαν ἀναλογίαν διατηροῦντα πρὸς τὴν γλῶσσαν, μάλιστα τὴν ποικίλάν, καὶ μὴ ὑπολάβωμεν, ὅτι τῶν ὀνοματωδῶν ὀρισμῶν εἶναι πάντοτε τὰ ὀριστὰ νοῦς ἀντικείμενα. Τὶ σημαίνει τὸνομα τραγέλαφος; ζῶον σύνθετον ἐκ γρόγου καὶ ἐλάφου· ὁ ὀρισμὸς εἶναι ἀληθής· τὸ δὲ ὀριστὸν δὲν εἶναι τοῦ νοῦς, ἀλλὰ τῆς φαντασίας.

ΡΚ'. Γενετικός δὲ ὀρισμὸς εἶναι ὅστις ἐξηγεῖ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον γίνεται τι· οἷον, κύκλος εἶναι σχῆμα γινόμενον, εἴαν εὐθεῖα γραμμὴ ἤρεμοῦσα καθ' ἑν αὐτῆς τῶν ὅκρων, κατὰ δὲ τὸ ἄλλο κινουμένη ἐπανέλθῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον, ὅπου τὸ ὅκρυν ἤρχισε νὰ κινῆται· καὶ, Σελήνης ἔκλειψις εἶναι παρέμπτωσις τῆς γῆς μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἡλίου.

ΡΣ'. Ὁ χαρακτηριστὸς πάλιν ὀρισμὸς (ΡΙ') διαμερίζεται εἰς τὸν Ὀυσιώδη καὶ ἔπουσιώδη.

ΡΖ'. Ὁ Ὀυσιώδης, ὅς τις ὀνομάζεται καὶ Λογικός, ἀπαιτεῖ γένος καὶ συσατικήν διαφυρῶν, ἢ, ἀντ' οὗτῆς, πολλά ἴδια· οἷον, "Ἄνθρωπος εἶναι ζῶον λογικόν, ὅπου γένος μὲν εἶναι τὸ ζῶον, συσατικὴ δὲ διαφυρὰ τὸ λογικόν" καὶ, "Ἴππος εἶναι ζῶον ἄλογον, τετράπορον, χρεμετιστικόν" ὅπου γένος μὲν εἶναι τὸ ζῶον, τὰ δὲ ἄλλα εἶναι ἴδια, διακρίνοντα τὸν ἵππον ἀπ' ἄλλα ἄλογα ζῶα.